

ROMEN DİPLOMATLARIN RAPORLARINDA ATATÜRK'ÜN HASTALIĞI, ÖLÜMÜ VE CENAZE TÖRENİ

Ömer METİN*

ATATÜRK'S DISEASE, DEATH AND FUNERAL IN REPORTS OF ROMANIAN DIPLOMATS

Öz

Balkan Paktı'nın öncülüğünü yapan Atatürk'ün hastalığı ve ölümü, Balkan devletleri arasında derin üzüntü yaratmıştır. Atatürk'ün hastalığının ortaya çıktığı Ocak 1938'den itibaren Türkiye'de bulunan yabancı devletlerin temsilcilikleri, Atatürk'ün sağlık durumunu yakından takip etmişlerdir. Balkan Paktı dolayısıyla Türkiye'nin müttefiki olan Romanya temsilcilikleri de Atatürk'ün hastalığı süresince raporlar hazırlayarak Bükreş'e bilgi sunmuşlardır. Atatürk'ün hastalığı hakkında ilk bilgileri Nisan 1938'de rapor etmeye başlayan Romen diplomatlar, bu süreci yakından takip ederek tüm gelişmeleri Romen Dışişleri Bakanlığına aktarmışlardır. Bu çalışmada; Romanya'nın Ankara Elçiliği ile İstanbul Konsoloslğunun Atatürk'ün hastalık süreci ve vefatından sonraki cenaze töreni hakkında Romen hükümetine gönderdiği raporlar, Romanya Dışişleri Bakanlığı Arşivi temel alınarak incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Atatürk, Hastalık, Cenaze Töreni

Abstract

The disease and death of Atatürk, the pioneer of the Balkan Pact, caused deep grief among the Balkan states. From January 1938, when Atatürk's disease occurred, the representatives of the foreign states who were in Turkey kept a close eye on Atatürk's state of health. Due to the fact that Romania was Turkey's ally as a result of the Balkan Pact, its representatives also sent information to Bucharest through reports during the course of Atatürk's disease. The Romanian diplomats, who started presenting in their reports the first pieces of information about Atatürk's disease in April 1938, followed its course closely and transmitted all the news about its progress to the Romanian Ministry of Foreign Affairs. In this article, the reports sent by the Romanian Embassy in Ankara and the Romanian Consulate in Istanbul to the Romanian government concerning the course of Atatürk's disease and the funeral after his death are examined based on the archive of the Ministry of Foreign Affairs in Romania.

Keywords: Atatürk, Disease, Funeral

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-posta: metin_o@ibu.edu.tr

1. Giriş

Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğindeki Türkiye, Lozan Barış Antlaşması süreciyle birlikte bölge ülkeleriyle geçmişten kalan sorunlarını çözmeyi amaçlayan bir dış politika izlemiştir. Atatürk ve Türk Dışişleri Bakanlığı, 1930'lu yılların başından itibaren Balkanlar'da barış ve istikrarın korunması amacıyla bir pakt oluşturulması için öncülük etmiştir. Balkan Paktına giden süreçte, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya ile saldırmazlık ve dostluk antlaşmaları yapılması için etkin bir dış politika izleyen Atatürk, Balkan devletlerinin saygısını kazanmıştır. Özellikle Romanya Kralı II. Karol, Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da statükonun korunması adına Atatürk'ün derin öngörüsünden sıkça yararlanmıştı. Bu nedenlerden dolayı Atatürk'ün ölümü, tüm Balkan ülkelerini olduğu gibi Romanya'yı da derinden etkilemiştir. Dünya barışının tehlikeye girdiği ve dünyanın hızla yeni bir dünya savaşına sürüklendiği bir dönemde Atatürk gibi evrensel bir devlet adamının hastalanması ve ölmesi, Türkiye'de bulunan Romen diplomatlarınca yakından takip edilmiştir. Romanya'nın Ankara Elçiliği ile İstanbul Konsoloslugu, 1938 yılının nisan ayından itibaren Atatürk'ün hastalığının durumu ve ölümü ile ilgili olarak hazırladıkları raporları Bükreş'e göndererek Romen hükümetini bilgilendirmişlerdir.

2. Atatürk'ün Hastalığı Hakkında Romen Diplomatların Raporları

Atatürk'ün hastalığı hakkındaki Romen diplomatların ilk raporu 5 Nisan 1938 tarihinde Bükreş'e iletilmiştir.¹ Romanya'nın Ankara elçiliği,

¹ Romen diplomatlar Atatürk'ün hastalığı ile ilgili olarak 5 Nisan 1938 tarihinden itibaren Romanya hükümetini bilgilendirmeye başlamışlardır. Bununla birlikte Hüsrev Gerede'nin anılarına göre Atatürk'ün hastalığı ile ilgili ilk ciddi şüpheler Ocak 1938'de başlamıştır. Vücudunun alt kısımlarındaki kaşıntı ve burun kanamalarından rahatsız olan Atatürk için genel muayeneye ihtiyaç duyulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Hüsrev Gerede'nin Anıları, Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler**, haz: Sami Önal, Literatür yayıncılık, İstanbul, 2002; Dr. Asım Arar ise anılarında 27 Şubat 1938 günü Balkan Paktı'na üye devletlerin dışişleri bakanlarına Türk Dışişleri Bakanlığı köşkünde verilen yemeğe Atatürk'ün şiddetli burun kanaması nedeniyle geç geldiğini ve o tarih itibarıyla Atatürk'ün ciddi bir hastalığa yakalandığını anladığına yer vermiştir. Bkz. **Son Günlerinde Atatürk, Dr. Asım Arar'ın Anıları**, Selek yayıncılık, İstanbul, 1958. Atatürk'ün hastalığının ilk belirtileri hakkında ayrıca bkz. Ruşen Eşref Ünaydın, **Atatürk'ün Hastalığı, Profesör Dr. Nihad Reşad Belger'le Mülakat**, TTK Basımevi, Ankara, 1959.

Atatürk'ün Fransız Profesör Fissenger² tarafından tedavi edilmesi hakkında Bükreş' gönderdiği 5 Nisan 1938 tarih ve 477-3 numaralı gizli raporun³ başlangıcında Atatürk'ün uzun yıllardır karaciğer hastalığından dolayı acılar çektiği ve bu hastalığın oluşmasında su ile karıştırılıp içilen "Rakı" isimli alkolün etkili olduğu belirtilmiştir.⁴ Yıllar içinde hastalık ilerlemiş ve Türkiye Cumhurbaşkanı'nun vücudu zayıf düşmüş ve kolayca soğuk algınlığı gibi hastalıklara yakalanır olmuştur. Ayrıca son zamanlarda yakalandığı gripten dolayı tayini Moskova'ya çıkan İsveç elçisini kabul edemeyecek kadar bitkin düşmüştür. Bundan başka Ankara'ya yeni gelen Çekoslovakya elçisi de kendisiyle görüşüp güven mektubunu verememiştir. Bütün bu gelişmeler yaşanırken hiç kimsenin Atatürk'ün Batı Avrupa'dan tedavi için yardım isteyeceğini tahmin edemeyeceği de raporda yer almıştır.⁵

Fransız Profesör Fiessenger'in Ankara'ya geldiği ve Atatürk'ün hastalığını kontrol ettiğini belirten Romen elçisi, Anadolu Ajansı'nın yayınlamış olduğu bildiriye; gripten dolayı zayıf düşen Atatürk'ün Fransız profesör tarafından genel bir taramadan geçirildiği, tehlikeli bir durumunun söz konusu olmadığı ve 15 gün kadar istirahat etmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁶ Romen elçisi, Atatürk'ün sağlığının genel

² **Prof. Dr. Noel Fissenger:** Atatürk'ün hastalığının ilerlemesi ve Başbakan Celal Bayar'ın yabancı doktor isteğini Atatürk'ün kabul etmesi üzerine 28 Mart 1938 tarihinde Fransa'dan Türkiye'ye gelerek Atatürk'ü tedavi eden ekibe katılan ilk yabancı hekimdir.

³ **Archivele Ministurul Afacerilor Externe (A. M. A. E.),** Fond Turcia, vol. 461/4, Atatürk'ün Fransız Profesör Fiessenger tarafından kontrolü hakkındaki 05.04.1938 tarih ve 477-3 numaralı raporu.

⁴ Dr. Eren Akçiçek, Atatürk'ün Sağlığı, Hastalıkları ve Ölümü adlı eserinde Prof. Fissenger'in Atatürk'ün hastalığının en önemli nedenin alkol olup olmadığına dair bir söylemi bulunmadığını bildirmekle birlikte, Atatürk'ün ölümünün alkole bağlı siroz hastalığı olduğunun Türk hekimlerinin 10 Kasım 1938 tarihli raporlarında yer aldığını belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Eren Akçiçek, **Atatürk'ün Sağlığı, Hastalıkları ve Ölümü**, Güven Kitabevi, İzmir, 2005.

⁵ Atatürk'ün yabancı doktorlar yerine Türk doktorlarını istediğini ve onlara güvendiğini Türkiye'de bulunan tüm yabancı temsilciler gibi Romen diplomatlar da bilmekteydi. Dr. Asım Arar, anılarında Atatürk'ü tedavi etmek amacıyla yabancı doktorların da Türkiye'ye gelmesi konusunda Başbakan Celal Bayar'dan Atatürk'ü ikna etmesi için ricada bulduklarını ve Bayar'ın Atatürk'ü ikna ettiğine değinmektedir. Bkz. **Son Günlerinde Atatürk...**, s. 32-33.

⁶ Atatürk'ün hastalığı ile ilgili söylentilerin çoğalmasında ve ilk defa yabancı bir doktorun Atatürk'ü muayene için Türkiye'ye geleceği haberleri üzerine 28 Mart 1938 günü Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşdü Aras, Atatürk'ün sadece karaciğerini üşüttüğünü ve sağlık durumunun her zamanki gibi mükemmel

olarak tehlikede olmamasına rağmen Fransa'dan doktor talep edilmesinin kayda değer olduğuna ve her şeyin yolunda olmadığına dikkat çekmiştir. Bundan başka Atatürk'ün son üç aydır alkolü tamamen bırakması, Romen elçisinde Atatürk'ün sağlığında ciddi problemler bulunduğu yönünde tedirginlik yaratmıştır.⁷

Romanya'nın İstanbul Konsolosluğu⁸ 30 Temmuz 1938 tarihinde Romen Dışişleri Bakanlığına gönderdiği raporda, Atatürk'ün aylardır çektiği acının sebebinin belli olduğunu ve Türk liderin karaciğerinde siroz hastalığının ortaya çıktığını belirtmiştir. Buna rağmen sevindirici gelişmeler yaşandığı, Fransız Prof. Fiessenger'in tedavisinden sonra Atatürk'ün sağlık durumunda iyileşmeler olduğu ve Türkiye'nin liderinin Mayıs 1938'de İstanbul'a gidebildiği de rapora eklenmiştir. Atatürk'ün deniz havasından daha çok verim alabilmek için Dolmabahçe Sarayında fazla kalmadığı ve 1938 ilkbaharında kendisine bir yat alınarak boğazda ikamet ettiği de ifade edilmiştir.⁹ Fakat son birkaç gün içerisinde Atatürk'ün iki kez nöbet geçirdiği ve doktorların kendisine yat yerine Dolmabahçe Sarayında ikamet etmesi yönünde tavsiyede bulunduğu, bunun nedeni ise denizde bulunan fazla nemin hastalığa iyi gelmediği olarak belirtilmiştir.

Romanya'nın İstanbul Konsolosluğu raporun sonunda yapmış oldukları araştırmalara dayanarak Atatürk'ün hastalığı için yeni testler yapılacağını ve bunun için de Alman uzmanın beklendiğini aktarmıştır. Bundan başka

olduğunu yabancı diplomatlara beyan etmiştir. Fransız Prof. Fiessenger'in Atatürk'ü muayene etmesini takiben 30 Mart 1938 günü ise Cumhurbaşkanlığı Genel Sekterliği, Anadolu Ajansı aracılığıyla Atatürk'ün ciddi bir rahatsızlığı olmadığı şeklinde Türk kamuoyunu bilgilendirmiştir. Bkz. Bilal N. Şimşir, **Atatürk'ün Hastalığı**, TTK Basımevi, Ankara 1989, s. 16-17.

⁷ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Atatürk'ün Fransız Profesör Fiessenger tarafından kontrolü hakkındaki 05.04.1938 tarih ve 477-3 numaralı raporu.

⁸ Romanya'nın İstanbul Konsolosluğu'nun Atatürk'ün sağlık durumuna ilişkin verdiği raporlar, Ankara Elçisi Telemaque'nin imzası ile Bükreş'e gönderildiği için belgeler üzerinde konsoloslukta görevli diplomatların isimleri ya da imzaları bulunmamaktadır.

⁹ Romen diplomatın burada bahsettiği yat, Atatürk'e hastalığı sırasında deniz havasının iyi gelmesi ve iyileştikten sonra yurt gezilerinde kullanması amacıyla Türk hükümeti tarafından alınan Savarona Yatı'dır. Fakat sağlık durumunun gittikçe ağırlaşması üzerine Atatürk, Savarona'da sadece 50 gün kalabilmiş ve tedavisinin geri kalanını Dolmabahçe Sarayı'nda geçirmiştir. Atatürk'ün Savarona'daki tedavi süreci için bkz., **Atatürk'ün Uşağı Cemal Granda Anlatıyor, 1927-1938**, Kristal yayıncılık, Ankara, 2007, s. 319-325; Rıfat N. Bali, **Savarona: Atatürk'e Son Armağan**, Libra yayıncılık, İstanbul, 2010.

Siroz hastalığının kesin bir tedavisi olmadığı ancak alınabilecek önlemlerle çekilen acının azaltılabileceği ya da artabileceği de ifade edilmiştir.¹⁰

İstanbul Konsolosluğu 5 Ağustos 1938'de çok gizli rapor olarak gönderdiği bilgide, Türkiye'nin Alman hükümetinden Atatürk'ü tedavi etmeleri amacıyla Doktor H. Epinger ile Von Beckmann'ı talep ettiği ve Almanya'nın derhal bu isteği yerine getirdiği bildirilmiştir.¹¹ Ayrıca yaptıkları araştırma sonucunda Türkiye'nin Avusturyalı Doktor Porges'i de istediğini ancak Alman hükümetinin bu doktorun siroz konusunda yeterli olmadığını Ankara'ya bildirdiği bilgisine ulaştıklarını da rapora eklemiştir. Fakat Romen diplomata göre işin aslı böyle değildi, ona göre Avusturyalı Dr. Porges bir Yahudi olduğu için Alman hükümeti tarafından istenilmemekteydi. Fakat Türkiye'nin ısrarla bu doktoru da istemesi karşısında Almanya, itirazından vazgeçmiş ve Dr. Porges'in Atatürk'ü kısa süre içerisinde tedavi etmek üzere İstanbul'a geleceği belirtilmiştir.¹²

Alman doktorların Atatürk'ü tedavi ettiğini belirten Romen diplomat, sonuçların Türk hükümeti tarafından kamuoyuna açıklanmadığını fakat herkesin Atatürk'ün sağlığından endişe duymaya başladığını ifade

¹⁰ **A. M. A. E.**, Fond Turcia, vol. 461/4, Romanya'nın İstanbul Konsolosluğunun Atatürk'ün sağlığı hakkında 30.07.1938 tarihli ve 1144-3 numaralı raporu.

¹¹ Atatürk'ün hastalığının ilk safhalarında tedaviyi Prof. Dr. Nihad Reşad Belger ile Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp başlatmış ve Fransız Prof. Fiessenger de bu ekibe katkıda bulunmuştur. Savarona yatından Dolmabahçe Sarayına geçildikten sonra Prof. Dr. Muhtar Özden, Prof. Dr. Mim Kemal Öke, Prof. Dr. Süreyya Hidayet Serter, Prof. Dr. Mustafa Hayrullah Diker, Prof. Dr. Abravaya Marmaralı ve Prof. Dr. Mehmet Kâmil Berk de Atatürk'ün sağlık ekibine katılmıştır. Daha sonra Romen diplomatların bahsettiği Alman Profesörler Türkiye'ye gelmiş ve onlara Fiessenger'in de katılımıyla Türk ve yabancı doktorların işbirliği ile ilk defa Atatürk'ün karnından su alınmıştır. Bkz. Ünaydın, **Atatürk'ün Hastalığı...**, s. 29-32; Atatürk'e karnında biriken sıvının bir iğne ile alınacağı ve ponksiyon denilen bu tedavi yapılırken bilhassa bağırsak delinmesi gibi vahim komplikasyonun zuhur edebileceği anlatılmıştır. Bu nedenle her türlü olasılığı göz önünde bulunduran Atatürk, tedbir amaçlı olarak vasiyetnamesini hazırlatmıştır. Bkz. Utkan Kocatürk, "Atatürk'ün Hastalığı, Son Günleri ve Ölümü Hakkında Prof. Dr. Nihad Reşad Belger'in Notları, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt II, sayı 2, Ankara 1985, s.-543-553

¹² Atatürk'ü muayene etmeye gelen tüm yabancı hekimler ile ilgili bilgiler Atatürk'ün hastalığına tanıklık eden kişilerin anılarında yer alırken Romen belgelerinde bahsi geçen Avusturyalı Prof. Porges hakkında bu anılarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

etmiştir. Celal Bayar başkanlığındaki hükümet üyelerinin yurt içi ve dışı programlarını iptal etmişler ve Ankara'da beklemeye başlamışlardır. Romen diplomat Türkiye'de Atatürk'ün sağlık durumunun giderek kötüye gitmesi nedeniyle endişenin arttığını ve yeni Cumhurbaşkanının kim olacağını bile gizliden gizliye tartışmaya açıldığını raporunda belirtmiştir.

Romen diplomat Atatürk sonrası için kendi düşüncelerini ifade ettiği raporun devamında eğer Atatürk'ün sağlığı izin verirse meclisin yeni yasama döneminde yapacağı konuşmada siyasi vasiyetinin beklendiğini ifade etmiştir. Romen diplomata göre Atatürk sonrası yeni Cumhurbaşkanının, Mareşal Fevzi Çakmak'ın olması beklenmekteydi. Çünkü Romen diplomata göre Çakmak, Atatürk'ün gözleri gibiydi ve TBMM iradesine saygı duyacak, kurumlarla uyumlu çalışacak bir lider özelliğine sahipti. Ayrıca Türkiye kamuoyu tarafından da beyefendiliği ve yapıcı devlet adamlığı saygı görmekteydi. Bu nedenlerden dolayı Fevzi Çakmak muhtemel Cumhurbaşkanı ve İsmet İnönü de onun Başbakanı olabilecekti.

Romanya'nın İstanbul delegasyonu başka bir olasılığı da rapora eklemiştir. Buna göre Cumhuriyet Halk Fırkasının Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Üçüncü Ordu Komutanı Salih Omurtağ'ı yeni Cumhurbaşkanı olarak görmek istemekteydi. Şükrü Kaya, 1937 yılında Kürt isyanının bastırılmasında önemli başarılarla imza atan Omurtağ'ı istemesine rağmen Atatürk, yeni Cumhurbaşkanın T.B.M.M. tarafından uyum içinde seçilmesini istemekteydi. Romen diplomatlara göre T.B.M.M. bulunan vekiller üzerinde Şükrü Kaya'nın büyük nüfuzu bulunmaktaydı ve bu nedenle yeni Cumhurbaşkanının seçilmesinde Şükrü Kaya önemli bir faktördü.¹³

12 Ağustos 1938 tarihindeki başka bir raporda Atatürk'ün sağlığının giderek ağırlaştığını belirten İstanbul Konsoloslugu, 4 Ağustos günü Türk liderin dört saat boyunca hiçbir hayat belirtisi göstermediğini ve çevresinde bulunanların onun öldüğüne dair kanaat vardıklarını fakat daha sonra yapılan müdahalelerle tekrar hayata döndüğünün anlaşıldığı bilgisine ulaştığını belirtmiştir. Bu durum karşısında Ankara'da büyük bir heyecan ve üzüntü yaşandığı hatta "Cumhurbaşkanı Yardımcısı (Vekili)" seçmek için parlamentoda gizli görüşmelerin yapıldığı vurgulanmıştır. Bununla birlikte Atatürk'e karşı olan saygı ve büyük sevgiden dolayı

¹³ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Romanya'nın İstanbul Konsoloslugu'nun Atatürk sağlığı durumu ve bir sonraki cumhurbaşkanı hakkında 05.08.1938 tarih ve 1186-3 numaralı çok gizli raporu.

Türk hükümetinin bu sorun karşısında bir çözüm yolu bulamadığı da aktarılmıştır. Ayrıca Türk hükümeti Atatürk'ün sağlık durumunu bir sır olarak saklamış, Türk halkını karamsarlığa sürüklememek için Atatürk'ün hastalığının ciddiyetini gizlemeye çalışmıştır. Raporda Tan ve Beyoğlu ile Ermeni Apoghevmanti gazetelerinin Atatürk'ün sağlık problemi ile ilgili sadece Atatürk için iyi niyet ve sağlık dileyen yazılar yazmalarına rağmen Tan'ın 3 ay, Beyoğlu ve Apoghevmanti gazetelerinin 15 gün süre ile kapandıkları bilgisi de yer almaktadır. Bundan başka yabancı basının da Atatürk'ün hastalığı hakkında haber yapmasının önüne geçilmesi istenmiştir. Fransız gazetesi "Paris Soir" Atatürk'ün son dönemdeki durumu ile ilgili bilgi toplamış ve yakın dönemde çekilmiş bir fotoğrafını yayınlamak istemiş, bu durum karşısında gazetenin ilgili sayısına el konulmuştur.¹⁴

İstanbul Konsolosu 10 Eylül 1938 tarihli raporunda, Fransız Dr. Fiessenger'in beklenildiği gibi 7 Eylül'de Atatürk'ü muayene ettiği ve hastalığın gittikçe ilerlediği kanısına vardığını ifade etmiştir. Ayrıca güvenilir kaynaklardan aldığı bilgiye göre Türk hükümetinin Atatürk'ün hastalığı ile ilgili olarak ümidini kaybetmeye başladığı eğer birkaç gün içerisinde sadece küçük bir soğuk algınlığının bile ölüme neden olacağı inancının yerleşmeye başladığını aktarmıştır.¹⁵ Bir sonraki raporun da ise Dr. Fiessenger'in eğer dikkat edildiği takdirde Atatürk'ün birkaç ay daha yaşayabileceğini belirtmesine rağmen Türk kamuoyunda bu büyük liderin günlerinin sayılı olduğu algısının yerleştiğini belirtmiştir. Türk Dışişlerinden aldığı bilgiye göre Balkan Paktının öncüsü Atatürk'ün vefatının bir ay içinde beklendiğini, büyük olasılıkla bu elim hadisenin T.B.M.M.'nin açılacağı 1 Kasımdan önce gerçekleşeceğini ve bu tarihe kadar bu durumun Türk kamuoyundan gizleneceğini aktaran Romen diplomat, 1 Kasımda açılacak meclisin ilk görevinin yeni Cumhurbaşkanı seçimleri ile ilgilenmek olacağını iddia etmiştir. Buna rağmen Atatürk'ün sağlık durumunun Türk hükümetince daha fazla gizli tutulamayacağı inancında olduğunu da belirtmiştir. Buna örnek olarak da Fransız Elçisi Bay Bonnet'in Atatürk'ü ziyaret etme isteğine karşı Türkiye'den net bir

¹⁴ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, İstanbul Konsolosluğunun Atatürk'ün hastalığı ve onun yerine cumhurbaşkanı vekili seçilmesi hakkında 12.08.1938 tarihli ve 1241-3 numaralı raporu.

¹⁵ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, İstanbul Konsolosluğunun 10.09.1938 tarihli ve 1349-3 numaralı gizli raporu.

tarih almadığını ve bunun da Atatürk'ün sağlığı ile ilgili şüpheleri arttırdığını beyan etmiştir.¹⁶

18 Ekim 1938 günü, Romanya'nın Ankara Elçisi Telemaque, Romen Dışişleri Bakanlığına bir telgraf çekerek, Atatürk'ün sağlık durumunun çok kötüye gittiğini ve Türk hükümetinin Anadolu Ajansı aracılığıyla Türk kamuoyuna bilgi vermek zorunda kaldığını belirterek bu konuyla ilgili bir rapor göndereceğini ifade etmiştir.¹⁷

Telemaque aynı gün Anadolu Ajansının Fransızca yayınladığı bildirisinin Romence özetini rapor olarak Romen Dışişleri Bakanlığına göndermiştir. Buna göre Türk hükümeti, Atatürk'ün ağırlaşan durumundan dolayı, 1938 yılında 15.si kutlanacak Cumhuriyet Bayramı etkinliklerinin ertelendiğini ilan etmiştir. Ayrıca Başbakan Celal Bayar ve Dışişleri Bakanı Aras'ın tüm gezilerinin iptal edildiği de belirtilmiştir. Telemaque, 22 Ekim günü raporuna bir ek not düşmüştür. Buna göre Atatürk'ün sağlığında düzelme görülmüş ve eğer böyle devam ederse daha önce ertelenen 29 Ekim kutlamalarının zamanında yapılacağını belirtmiştir.¹⁸

Romanya'nın Ankara elçisi, 24 Ekimde gönderdiği bir başka raporda, Atatürk'ün sağlık durumunun tekrar ağırlaştığını ve doktorların ümitlerinin gittikçe azaldığını ifade etmiştir. Telemaque, Atatürk'ün bu büyük krizi atlamasının onun ne kadar güçlü bir vücuda sahip olduğunu gösterdiğini, herkesin artık bitti dediği anda tekrar hayata döndüğünü ifade etmiştir. Atatürk'ün günden güne kilo kaybetmeye devam ettiğini üzülerken raporunda yer veren Romen elçi, son zamanlarda 40 kg'ya kadar düşen Atatürk'ün hastalığının ilerlemeye devam ettiğini belirtmiştir.

Raporunun devamında ise Türk kamuoyunun yaklaşan sona kendini alıştırmaya başladığını ve Atatürk sonrası devlet başkanının kimin olacağı yolunda tahminler yapıldığını aktarmıştır. Buna göre ilk adayın Mareşal Fevzi Çakmak olduğu, eğer onun kabul etmemesi durumunda Türk ordusu içinde büyük saygınlığı olan Üçüncü Ordu Komutanı Salih Omurtağ'ın bu göreve gelebileceği tahmininde bulunmuştur. Buna rağmen Türkiye Cumhurbaşkanı sadece T.B.M.M.'nin seçebildiğini

¹⁶ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, İstanbul Konsolosluğunun Atatürk'ün hastalığının çok kötü olduğuna dair 06.10.1938 tarihli ve 1454-3 numaralı gizli raporu.

¹⁷ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçiliğinin 18.10.1938 tarih ve 62678 numaralı telgrafi.

¹⁸ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçiliğinin Atatürk'ün sağlığı hakkında yayınlanan resmi bildiri hakkındaki 18.10.1938 tarihli 1523-3 numaralı raporu.

hatırlatan Telemaque, eğer yeni seçimlerden önce Atatürk'ün vefat etmesi durumunda meclis üyesi olmayan Çakmak ve Omurtağ'ın Cumhurbaşkanı seçilme şanslarının olmadığını da raporunda belirtmiştir. Mevcut parlamento içerisinde şansı en yüksek üyenin İsmet Paşa olduğuna vurgu yapan Romen elçi, İsmet İnönü'nün meclis üyeleri arasında çok sevildiğini çünkü bu üyelerin büyük çoğunluğunun kendisi tarafından seçildiğini ifade etmiştir. Ayrıca İsmet İnönü'nün 12 yıllık devlet adamlığı tecrübesine vurgu yapan Telemaque, Atatürk'ün beklenen ölümüyle birlikte Türkiye'nin yeni liderinin İsmet İnönü olacağını tahmin etmektedir. Fakat son seçimlerden sonra İsmet İnönü'nün başbakanlığı kaybettiğini ve parti içerisinde kendisine muhalif bir grubun oluştuğu ve bunların başını da İçişleri Bakanı ve CHP Genel Sekteri Şükrü Kaya'nın çektiği de raporda yer almıştır. Bu nedenle Atatürk sonrası Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sıkıntılı geçeceği, Romen diplomat tarafından iddia edilmiştir.

Balkan Paketi dolayısıyla Romanya'nın iyi ilişkiler geliştirdiği ve müttefiki olduğu Türkiye'nin Atatürk sonrası siyasi bir krizle karşılaşmaması yönündeki temennilerini aktaran Telemaque, yeni cumhurbaşkanının meclis içindeki gruplaşmalardan değil de Türk milletinin isteği doğrultusunda seçilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Atatürk'ün Türkiye'nin iç ve dış politikasının şekillenmesinde önemli misyonlar üstlendiğini, Balkan Paketi'nin oluşmasındaki katkısından dolayı büyük prestij sahibi olduğunu ve siyaseten güçlü bir Türkiye'ye Balkan Paketi'nin her zaman ihtiyaç duyacağını ifade ederek raporunu tamamlamıştır.¹⁹

3. Romen Diplomatların Raporlarında Atatürk'ün Ölümü ve Cenaze Töreni

Atatürk'ün beklenen vefatı 10 Kasım 1938 günü gerçekleşmiş ve 11 Kasım günü, Türk Dışişleri Bakanı Tefik Rüştu Aras, Romen Dışişleri Bakanı N. P. Commene'ye bir telgraf göndererek Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün acılarının sona erdiğini ve ebedi hayata geçtiğini beyan etmiştir. Bir gün sonra ise Romen Elçisi Telemaque, İsmet İnönü'nün büyük bir çoğunlukla Cumhurbaşkanı seçildiğini, Celal Bayar'ın başbakanlığındaki yeni hükümette bir önceki

¹⁹ **A. M. A. E.**, Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçisinin Atatürk'ün hastalığı ve muhtemel cumhurbaşkanı hakkındaki 24.10.1938 tarih ve 1555-3 numaralı raporu.

hükümette yer alan Dışişleri Eski Bakanı T. Rüştü Aras, İçişleri Eski Bakanı Şükrü Kaya ve Adalet Eski Bakanı Hilmi Uran dışındaki tüm bakanların görevlerine devam ettikleri bildirilmiştir. Aynı gün Telamaque, Romen Dışişleri Bakanlığına “Telefon Nota” aracılığıyla üç başlık altında bilgilendirme yapmıştır. Buna göre;

1. Atatürk’ün ölümü ile birlikte Türkiye’de bütün bayraklar yarıya indirilerek yas tutulacaktır.
2. Cenaze töreni henüz netleştirilmemiştir ancak büyük ihtimalle 18 Kasım olacaktır.
3. Türkiye’nin Balkan Paktından müttelikleri olan Yugoslavya ve Yunanistan cenaze töreni için delege göndereceğini bildirmiştir ve Romanya’nın da bir heyet göndermesi Ankara Elçiliği tarafından arz edilmektedir.²⁰

Telamaue’nin bu isteğine karşı Romen Dışişleri Bakanlığı cevap olarak gönderdiği telgrafta Atatürk’ün cenaze törenine katılacak isimleri Ankara Elçiliğine bildirmiştir. Buna göre Ankaraya gelecek heyette şu isimler yer almaktaydı;

1. Hava ve Deniz Bakanlığı Danışmanı General Paul Teodorescu.
2. Ordu Genel Müfettişi Motaş.
3. General Grigorescu Trainan.
4. Romanya Kralı, hükümeti ve elçiliği adına Bay Telemaque.²¹

Romanya’nın Ankara Elçiliği, 14 Kasım 1938 günü, Atatürk’ün ölümü ile ilgili kapsamlı bir rapor hazırlayarak Romen Dışişleri Bakanlığına göndermiştir. Atatürk’ün bu zor hastalık karşısında çok güçlü kaldığı, doktorların bile 1938 ilkbaharında bu ölümü beklerken Türkiye’nin kurucusunun hastalıkla savaştığı fakat 10 Kasım 1938 sabahı hayata gözlerini yumduğu rapor edilmiştir. Türk parlamentosu ve kamuoyu, Atatürk’ün günlerinin sayılı olduğunu, görevini yerine getiremediğini bilmesine rağmen yeni bir cumhurbaşkanı seçmek istememiş ve umutla onun hayatta kalmasını beklemiştir. Ancak Atatürk’ün şekillendirdiği yeni Türkiye’nin seçimler yoluyla yeni liderini seçeceği ve Türkiye’nin modernleşme yolundan hiçbir sapma yaşanmayacağı da Romen elçiliği tarafından vurgulanmıştır. Bundan başka Atatürk’ün başlattığı yenileşme

²⁰ **A. M. A. E.**, Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçiliğinin 12.11.1938 tarih ve 1663 numaralı telgrafi.

²¹ **A. M. A. E.**, Fond Turcia, vol. 461/4, Romanya Dışişleri Bakanlığının Ankara Elçiliğine gönderdiği 12.11.1938 tarih ve 68930 sayılı telgraf.

hareketinin Türk toplumu tarafından benimsendiği ve gelecek kuşaklarda da Atatürk ve vatan sevgisinin aynen devam edeceği ifade edilmiştir.

Raporun devamında cumhurbaşkanlığı seçimlerine değinilmiş ve Türk parlamentosunda İsmet İnönü ve Şükrü Kaya taraftarları arasında siyasi nezaket çerçevesinde rekabet yaşansa da Türk kamuoyunun da istediği şekilde Atatürk'ün koltuğuna İsmet İnönü oturmuştur. Atatürk'ün ölümünden sadece birkaç saat sonra Cumhuriyet Halk Partisi Grubu toplanarak çoğunluk kararı ile İsmet İnönü'yü cumhurbaşkanı olarak belirlemiştir. Türkiye'de tek parti yönetimi olduğu için bir sonraki gün de İsmet İnönü'nün T.B.M.M. tarafından cumhurbaşkanı seçildiği ifade edilmiştir. İsmet İnönü'nün 12 yıllık başbakanlık geçmişi nedeniyle Türk parlamentosundan onay aldığı belirten Romen diplomat, bundan başka İnönü'nün aile yaşam tarzının geleneksel Türk yaşam tarzıyla örtüşmesi nedeniyle de Türk toplumu tarafından kolayca kabul gördüğüne raporunda yer vermiştir. Bu görüşlerini desteklemek için de cumhurbaşkanı seçildikten birkaç gün sonra yıllardır iç işleri ve dışişleri bakanlıkları görevlerini sürdüren Şükrü Kaya ve Tefik Rüştü Aras'ı görevden almasının Türk kamuoyunda hiçbir tepkiyle karşılanmamasını göstermiştir.

Romen diplomat Telemaque, Şükrü Kaya'nın içişleri bakanlığından alınmasının sebebini, Atatürk'ün son günlerinde Şükrü Kaya'nın İsmet İnönü'nün muhtemel cumhurbaşkanlığını engellemek için yaptığı faaliyetler olarak göstermiştir. Buna rağmen Şükrü Kaya'nın cumhurbaşkanlığı seçimi olur olmaz görevden alınmayı beklemediğini de raporunda aktarmıştır. Tefik Rüştü Aras'ın dışişleri bakanlığından alınmasını ise İsmet İnönü'nün başbakanlığı Celal Bayar'a bırakmak zorunda kaldığında uzun yıllardır kader birliği yaptığı Aras'ın görevine devam etmek istemesi karşısında ona olan güveninin sarsılması olarak açıklamıştır. Ayrıca Atatürk'ün son dönemlerde Tefik Rüştü Aras'ın dış politikada izlediği yoldan memnun olmadığı ve bunun da bir gerekçe olabileceği ifade edilmiştir. Telemaque, İsmet İnönü'nün Atatürk ölür ölmez hem içişleri hem de dışişleri bakanını değiştirmesini, Atatürk sonrası Türkiye'de tek liderin kendisi olduğunu hem iç hem de dış politikada göstermek istemiş olabileceğini de aktarmıştır.

Raporun sonunda İsmet İnönü'nün yeni oluşturulan kabineye fazla müdahale etmediği, sadece Şükrü Kaya ve Tefik Rüştü Aras'ı veto ederek içişleri bakanlığına Dr. Refik Saydam'ı, dışişleri bakanlığına da Şükrü Saraçoğlu'nun atanmasını sağladığı ifade edilmiştir. Atatürk tarafından başbakanlık görevinden alınmasına çok içerlemesine rağmen İnönü'nün kişisel problemleriyle devlet işlerini birbirinden ayırdığı

belirtilerek Atatürk döneminde başlatılan reformların hiçbir kesinti ve değişikliğe uğramadan yeni dönemde de devam edeceği bilgisiyle rapora son verilmiştir.²²

Romanya'nın İstanbul Konsolosluğu, 19 Kasım 1938 günü Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayında başlayan cenaze töreni hakkındaki raporunu Romen Dışişleri Bakanlığına sunmuştur. Sabah 8'de yurt içi ve dışından gelen tüm heyetlerin Dolmabahçe Sarayı bahçesinde hazır bulunduğunu ve saat 9.20'de Atatürk'ün na'şını taşıyan arabanın hareket ettiği ifade edilmiştir. Atatürk'ün cenazesinin geçtiği yol boyunca bütün Türklerin ağladığı ve cenaze törenine katılan kişi sayısının Türk resmi makamlarınca 200.000 olarak açıklandığı belirtilmiştir. Cenaze kortejinin Dolmabahçe Sarayı'ndan Saray Burnu'na 7 km'lik yolu yaklaşık üç saatte aldığı, saat 13.00'da Atatürk'ün na'şının Zafer savaş gemisine konduğu ve bir saat sonra Moda'da Yavuz gemisine 101 pare top atışı eşliğinde aktarıldığı not edilmiştir. Yavuz gemisi İzmit'e gitmek için yola çıktığında onu takiben arkasında Fransız Emil Bertin, İngiliz Malaya, Romen Regina Maria, Yunan Hidra ve ismi raporda belirtilmeyen bir Rus gemisinin bulunduğu aktarılmıştır.

Saat 16.00'da Atatürk'ün na'şısı İzmit'e varmış, Yavuz dışındaki diğer gemiler İstanbul'a geri dönmüş, Atatürk, cumhurbaşkanlığı trenine konularak 21 Kasım'da Ankara'ya ulaşmıştır. Burada yapılan törenin ardından Etnografya Müzesine geçici olarak defnedilmiştir. Bu törenin yapıldığı saatlerde İstanbul'da öğrenciler ve büyük bir halk topluluğu, Cumhuriyet Meydanında toplanarak anma töreni düzenlemişlerdir.²³

Ankara Elçisi Telemaque, 23 Kasım 1938 tarihinde Bükreş'e gönderdiği raporunda Atatürk'ün öldüğü 10 Kasım gününden itibaren bütün siyasi programların iptal edildiği ve Türkiye'de yaklaşık on gündür hayatın durduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti döneminde Türkiye'nin dini kurallara göre yönetilmesine rağmen Atatürk'ün cenaze töreninin İslami geleneklerin aksine uzun bir süre devam ettiğine dikkat çekmiştir.²⁴ Bunun gerekçesi olarak da Atatürk'ün 10 Kasım'da ölmesine

²² A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçiliğinin İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesi ile ilgili 14.11.1938 tarih ve 1679-3 sayılı raporu.

²³ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, İstanbul Konsolosluğunun Atatürk'ün cenaze töreni hakkında 22.11.1938 tarih ve 4941 numaralı raporu.

²⁴ Atatürk'ün cenaze namazı, 19 Kasım 1938 günü sabah erken bir saatte, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Şemsettin Yaltkaya tarafından kıldırılmıştır. Dolmabahçe Sarayı'nın içindeki cenaze namazına milletvekilleri, üst düzey ordu mensupları ve cumhurbaşkanlığı personeli katılmıştır. Cenaze törenini takip eden

rağmen 21 Kasım'da defnedilmesini göstermiştir. Bununla birlikte Türk hükümetinin cenaze törenini iki kez ertelemek zorunda kalmasının haklı gerekçeleri olduğu da Romen elçiliği tarafından kabul edilmiştir.

Atatürk'ün dünya çapında saygın bir lider olması, birçok ülkeden delegelerin farklı günlerde İstanbul'a ve Ankara ulaşmış olması, bu gecikmenin nedenlerini oluşturmaktaydı. Ayrıca Türk hükümetinin yurt dışından gelen delegeler için barınma yerleri için özellikle kaliteli otel ve misafirhanelerden seçmek istemesi de bazı gecikmelere sebep olmuştur. Ankara'nın sadece 15 yıllık bir başkent geçmişine sahip olması nedeniyle bazı aksaklıkların anlayışla karşılanması gerektiği Telemaque'nin dikkatinden kaçmamıştır.

Romen elçi, cenaze töreninin tarihinde iki kez değişiklik yapılmasına rağmen bütün yabancı delegelerin Türkiye'nin misafirperverliğinden oldukça memnun kaldığını sadece Ankara'ya diğerlerinden önce ulaşan bazı yabancı heyetlerinin biraz daha Ankara'da kalmak zorunda kaldıklarını ancak bunun can sıkıcı bir durum olmadığını da raporuna aktarmıştır. Daha önce bu tarz bir cenaze töreninin Türkiye topraklarında görülmemiş olmasına rağmen, Türklerin mükemmel denecek bir şekilde organize bir tören düzenlediği ve bu durumun dünya kamuoyunda Türklerin lehine çok olumlu bir hava estirdiği de raporda yer almıştır.

Raporun devamında Atatürk'ün na'sının 20 Kasım'da Ankara'ya gelmesiyle birlikte yaşananlar not edilmiştir. Ankara garında 12 general tarafından top arabasına konulan Atatürk'ün na'sı, akşam saat 10'da T.B.M.M.'ye getirilmiştir. Yeni cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Atatürk'ün huzurunda ilk saygı duruşunu ve duayı yapmış, onu Türk devletinin diğer erkânı izlemiştir. Cenaze töreninin yapıldığı 21 Kasım günü, törenin saat sabah 10'da yapılacağı daha önceden ilan edilmesine rağmen saat 8'de Türk meclisine çıkan bütün yollar Atatürk'ün sevenleri tarafından doldurulmuştur. Bu sıkışıklığa rağmen bütün yabancı heyetler içeriye girebilmiş ve cenaze töreni saat tam 10'da başlatılmıştır. Cenazenin top arabası konulmasıyla birlikte yabancı heyetler alfabetik sırayla marş eşliğinde Atatürk'ün önünden saygıyla geçmişlerdir. Romanya elçisi,

yabancı heyetler, muhtemelen saray içerisindeki dini töreni izleyememişler ve raporlarında yer vermemişlerdir. Atatürk'ün cenaze namazı için bkz. Seyfullah Esin, "Atatürk'ün Cenaze Merasimine Dair Hatıralar", **Türk Kültürü**, ondüncü yıl, sayı: 157-168, yıl: 1975-1976, s. 22.

Romen heyetinin yaptığı resmigeçit yürüyüşünün en organize olduğunu ve bunu diğer heyetlerin de kabul ettiğini rapora eklemiştir.²⁵

Atatürk'ün na'şısı 120 Türk askeri tarafından taşınmış, top arabasının arkasında öncelikli olarak yakın ailesi (kız kardeşi ve onun eşi), Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, diğer Türk yetkililer ve yabancı heyet bulunmaktaydı. T.M.M. ile Atatürk'ün defnedileceği Etnografya Müzesi 3 km'den az bir mesafe olmasına rağmen, kortej bu yolu bir buçuk saatte alabilmiştir. Yol boyunca yaşlı, genç, kadın, erkek ve çocukların ağladıkları yabancı gözlemciler tarafından dikkatle izlenmiş, Türk toplumunun liderlerine olan bağlılıkları bu cenaze töreni vasıtasıyla bir kez daha dünya kamuoyuna gösterilmiştir. Romen diplomat, 12.45'te Atatürk'ün na'şının müzeye konulmasıyla cenaze törenin sona erdiğini ve merasim sırasında Türk yetkililer tarafından hiçbir konuşma yapılmadığını da not etmiştir.

Romanya'nın Ankara Elçisi Telemaque, raporunun sonunda yeni Türkiye'nin kurucusuna olan sevgi ve saygının, cenaze törenine gelen Türklerin gözlerinden okunduğunu ve cenaze törenine ait fotoğrafların daha sonra Romen Dışişleri Bakanlığına gönderileceğini belirtmiştir.²⁶

Romanya'nın Ankara Elçisi, 25 Kasım 1938 tarihinde Romen Dışişlerine gönderdiği bir başka kapsamlı raporunda, Atatürk'ün cenaze töreni sonra erdikten sonra program dâhilinde bütün yabancı heyetlerin İstanbul'a geldiği ve bu heyetlerin her birini Türk Dışişleri Bakanlığında yetkililerin karşıladığını aktarmıştır. Ayrıca Balkan Paketi dolayısıyla dost ve müttefik olan Türk dışişleri yetkililerin diğer Balkan Paketi üyesi ülke delegeleriyle birlikte Romen heyetine ayrı bir ihtimam gösterdiğini de not etmiştir. Bu durum sadece İstanbul'da değil aynı zaman Ankara'daki cenaze merasimi sırasında da yaşanmıştır. Romen delegasyonuna, Yunan heyetinden sonra Ankara Palas Otel'de en konforlu konaklama imkânı sunulmuştur. Romen diplomat, Yunanistan Başbakanı Metaxas'ın aynı zamanda Balkan Paketini temsil etmesi nedeniyle, böyle bir durumun ortaya çıktığına vurgu yapmıştır.

Atatürk'ün cenaze töreninden iki gün sonra Ankara'da bulunan bütün yabancı heyetler, yeni Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından Çankaya'da Atatürk'ün köşkünde çay partisine davet edilmişlerdir. İnönü'nün davetinde bütün heyetler, ülkelerin alfabetik sırasına göre

²⁵ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçiliğinin Atatürk'ün cenaze töreni hakkında 23.11.1938 tarih ve 17453 numaralı raporu.

²⁶ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçiliğinin Atatürk'ün cenaze töreni hakkında 23.11.1938 tarih ve 1745-3 numaralı raporu.

İsmet İnönü'nün huzuruna kabul edilmişler ve Romen elçiye göre sıra Romanya heyetine geldiğinde Türkiye'nin yeni lideri kendilerine çok sıcak davranmıştır. Romen heyetinin başkanı Hava Deniz Bakanı General Paul Teodorescu, İsmet İnönü'yü cumhurbaşkanlığından dolayı Kral II. Karol adına tebrik etmiştir. Ayrıca Atatürk zamanında geliştirilen Türk-Romen ilişkilerinin İsmet İnönü zamanında da uzunca yıllar devam etmesi temennisinde bulunmuştur. İsmet İnönü de kendisine, Romanya Kralına ve toplumuna Atatürk'ün cenaze törenindeki hassasiyetlerinden dolayı Türk milleti adına teşekkür etmiştir.

Daha sonra Çankaya Köşkünün büyük toplantı salonunda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ve hükümet üyeleri ile yabancı heyetler sohbet etmişlerdir. İsmet İnönü, Romen heyetinin yanına geldiğinde Romen elçisinin ellerini tutarak; “Dost ve müttefik Romanya'nın delegeleri, lütfen burada kendi evinizdeymiş gibi hissedin” demiştir. Daha sonra Romen heyeti başkanı P. Teodorescu'ya dönerek, Romanya Kralı II. Karol'a Atatürk'ün ölümünden dolayı Romanya'nın tüm içtenliğiyle Türk milletinin acısını paylaştığı için teşekkürlerini götürmesini istemiştir.

Romanya delegasyonunun 25 Kasım akşamı saat 8.40'ta Ankara'dan ayrıldığını belirten Romen elçi, Türk Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun Romen heyetini Ankara garından bizzat uğurladığını ve P. Teodorescu'ya Atatürk'ün cenaze merasimi sırasında Romen askerlerinin resmigeçitteki düzen ve disiplinlerinin kendilerini oldukça etkilediğini söylediğini raporunda yazmıştır.²⁷

Sonuç

Dünyanın hızla ikinci bir büyük savaşa sürüklendiği bir dönemde Ocak 1938'de Atatürk'ün hastalığının ortaya çıkması, Türkiye'de bulunan yabancı diplomatik temsilcilikleri de harekete geçirmiştir. Türk hükümeti, böylesi kritik bir süreçte Atatürk'ün hastalığını gizlemeye gayret etmişse de Türkiye'deki elçilik ve konsolosluklar adeta gizli servisler gibi çalışarak Atatürk sağlığı hakkındaki her gelişmeyi ülkelere rapor etmişlerdir. Türkiye'nin Balkan Paktından dolayı müttefiki olan Romanya da Atatürk'ün hastalığının başlangıcından itibaren yakından ilgilenmiştir. Dönemin Romanya Kralı II. Karol, 1938 yılı içerisinde

²⁷ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçiliğinin Atatürk'ün cenaze törenine katılan Romen heyetin nasıl karşılandığı hakkında 25.11.1938 tarih ve 1768-3 numaralı raporu.

Atatürk'ü iki kez ziyaret etmiştir. Atatürk'ün hastalık sürecinde gerçekleştirilen bu ziyaretlerde Romanya Kralı, hem Atatürk'e geçmiş olsun ziyaretlerinde bulunmuş aynı zamanda yaklaşan II. Dünya Savaşı öncesi bölge barışı için Atatürk'ün derin öngörüsünden yararlanmışır. 1930'lu yılların başından itibaren Atatürk, etkin diplomasi yollarını kullanarak Balkan devletleri arasında siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliği sağlanması için önemli katkılarda bulunmuştu. Özellikle 1934-1937 yılları arasında Balkan Paktına üye devletlerarasında tüm alanlarda yakın işbirliği geliştirilmiş ve Balkan Paktına katılmayan Bulgaristan ile Arnavutluk'un sıkıntılarının en aza indirgenmesi başarılabilmiştir.

1938 yılına gelindiğinde Doğu Avrupa ve Balkanlar için Alman-İtalyan tehdidinin arttığı bir dönemde Atatürk'ün ciddi hastalığının ortaya çıkması, diğer Balkan Paktı üyesi devletlerde olduğu gibi Romanya'da da kaygıyla takip edilmiştir. Atatürk'ün hastalık süreci ile ilgili her detayı Bükreş'e rapor eden Romanya'nın Ankara ve İstanbul temsilcilikleri, Atatürk'ün ölümünü müteakiben cenaze törenini de takip ederek Romen hükümetini bilgilendirmişlerdir. Ayrıca cenaze merasiminin ardından Atatürk döneminde olumlu yönde seyreden Türk-Romen ilişkilerinin yeni dönemde de devamı için Türkiye'nin ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye Romen hükümetinin iyi niyet mesajlarını iletmışlerdir.

Kaynakça

1- Romanya Dışişleri Bakanlığı Arşivi

- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Atatürk'ün Fransız Profesör Fiessenger tarafından kontrolü hakkındaki 05.04.1938 tarih ve 477-3 numaralı raporu.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Atatürk'ün Fransız Profesör Fiessenger tarafından kontrolü hakkındaki 05.04.1938 tarih ve 477-3 numaralı raporu.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Romanya'nın İstanbul Konsolosluğunun Atatürk'ün sağlığı hakkında 30.07.1938 tarihli ve 1144-3 numaralı raporu.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Romanya'nın İstanbul Konsolosluğu'nun Atatürk sağlık durumu ve bir sonraki cumhurbaşkanı hakkında 05.08.1938 tarih ve 1186-3 numaralı çok gizli raporu.

- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, İstanbul Konsolosluğunun Atatürk'ün hastalığı ve onun yerine cumhurbaşkanı vekili seçilmesi hakkında 12.08.1938 tarihli ve 1241-3 numaralı raporu.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, İstanbul Konsolosluğunun 10.09.1938 tarihli ve 1349-3 numaralı gizli raporu.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, İstanbul Konsolosluğunun Atatürk'ün hastalığının çok kötü olduğuna dair 06.10.1938 tarihli ve 1454-3 numaralı gizli raporu.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçiliğinin 18.10.1938 tarih ve 62678 numaralı telgrafı.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçiliğinin Atatürk'ün sağlığı hakkında yayınlanan resmi bildiri hakkındaki 18.10.1938 tarihli 1523-3 numaralı raporu.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçisinin Atatürk'ün hastalığı ve muhtemel cumhurbaşkanı hakkındaki 24.10.1938 tarih ve 1555-3 numaralı raporu.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçiliğinin 12.11.1938 tarih ve 1663 numaralı telgrafı.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Romanya Dışişleri Bakanlığının Ankara Elçiliğine gönderdiği 12.11.1938 tarih ve 68930 sayılı telgraf.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçiliğinin İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesi ile ilgili 14.11.1938 tarih ve 1679-3 sayılı raporu.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, İstanbul Konsolosluğunun Atatürk'ün cenaze töreni hakkında 22.11.1938 tarih ve 4941 numaralı raporu.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçiliğinin Atatürk'ün cenaze töreni hakkında 23.11.1938 tarih ve 17453 numaralı raporu.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçiliğinin Atatürk'ün cenaze töreni hakkında 23.11.1938 tarih ve 1745-3 numaralı raporu.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 461/4, Ankara Elçiliğinin Atatürk'ün cenaze törenine katılan Romen heyetin nasıl karşılandığı hakkında 25.11.1938 tarih ve 1768-3 numaralı raporu.

2- Kitap ve Makaleler

- AKÇIÇEK, Eren, Atatürk'ün Sağlığı, Hastalıkları ve Ölümü, Güven Kitabevi, İzmir, 2005.
- Atatürk'ün Uşağı Cemal Granda Anlatıyor, 1927-1938, Kristal yayıncılık, Ankara, 2007.
- Bali, Rıfat N. , Savarona: Atatürk'e Son Armağan, Libra yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Esin, Seyfullah, "Atatürk'ün Cenaze Merasimine Dair Hatıralar", Türk Kültürü, onördüncü yıl, sayı: 157-168, yıl: 1975-1976, s. 19-25.
- Hüsrev Gerede'nin Anıları, Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler, haz: Sami Önal, Literatür yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Kocatürk, Utkan, "Atatürk'ün Hastalığı, Son Günleri ve Ölümü Hakkında Prof. Dr.
- Nihat Reşat Belger'in Notları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt II, sayı 2, Ankara 1985, s.-543-553
- Şimşir, Bilal N. , Atatürk'ün Hastalığı, TTK Basımevi, Ankara, 1989.
- Ünaydın, Ruşen Eşref, Atatürk'ün Hastalığı, Profesör Dr. Nihad Reşad Belger'le Mülâkat, TTK Basımevi, Ankara, 1959.
- Son Günlerinde Atatürk, Dr. Asım Arar'ın Anıları, Selek yayıncılık, İstanbul, 1958.